

جایگاه شورا

در معارف اسلامی

محمدصادق غلام جمشیدی

شرکت چاپ و نشر بین المللی
تهران، ۱۳۸۸

سرشناسه	: غلام جمشیدی ، محمد صادق ، ۱۳۴۲
عنوان و نام پدید آور	: جایگاه شورا در معارف اسلامی / محمد صادق غلام جمشیدی
مشخصات نشر	: تهران ، سازمان تبلیغات اسلامی ، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۸
مشخصات ظاهری	: ۳۵۹ ص
شابک	: 978-964-304-357-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: چاپ دوم
یادداشت	: چاپ قبلی معنا گرا ، ۱۳۸۵
یادداشت	: کتابنامه : ص. [۲۴۶] - ۳۵۹
موضوع	: شورا (اسلام)
شناسه افزوده	: سازمان تبلیغات اسلامی . شرکت چاپ و نشر بین الملل
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۸ ج ۲ / غ ۷۶ / BP ۲۳۱
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۹۱۵۸۵۵

معاونت پژوهشی و آموزشی

جایگاه شورا در معارف اسلامی

تالیف

محمد صادق غلام جمشیدی

ناشر

شرکت چاپ و نشر بین الملل

حقوق معنوی این اثر متعلق به معاونت پژوهشی آموزشی سازمان تبلیغات اسلامی می باشد

نوبت چاپ اول - زمستان ۱۳۸۸
 چاپ و صحافی چاپخانه سپهر
 شمارگان ۲۰۰۰ نسخه
 قیمت ۵۵۰۰۰ ریال

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۰۴-۳۵۷-۵۰

حق چاپ محفوظ است .
 E. mail: intlpub@intlpub.ir
 WWW: Intlpub.ir

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
بخش اول: کلیات.....	۵
کلیات تحقیق.....	۷
۱. بیان مسئله.....	۷
۲. فرضیه تحقیق.....	۷
۳. اهداف تحقیق.....	۸
۴. پیشینه تحقیق.....	۸
۵. محدودیت‌ها.....	۱۰
۶. روش تحقیق.....	۱۰
فصل اول: واژه‌شناسی.....	۱۱
الف. مفهوم مشاوره در لغت و اصطلاح.....	۱۱
امر یا موضوعی که مورد مشاوره قرار می‌گیرد.....	۱۴
ب. واژه مشاوره و راهنمایی.....	۱۶
ج. تمایز مشاوره و روان‌درمانی.....	۱۶

فصل دوم: صفات و ویژگی‌های مشاور	۲۳
۱. عالم و صاحب‌نظر در موضوع مورد مشاوره و زمینه‌های آن	۲۴
۲. توانایی ایجاد ارتباط عاطفی با دیگران	۲۴
۳. خلوص	۲۴
۴. حلم و بردباری	۲۵
۵. توانایی ادامه مشاوره و شهادت‌پذیری مسایل و مشکلات، تا مرحله حل آن ..	۲۵
۶. رازداری	۲۶
۷. نقش الگویی	۲۷
۸. احترام به همکاران	۲۷
۹. خود آگاهی	۲۷
۱۰. تقوا	۲۸
۱۱. علایق شایسته	۲۸
فصل سوم: وظایف مراجعه‌کنندگان	۳۳
فصل چهارم: اصول مشاوره	۳۸
اصول مشاوره و راهنمایی	۳۹
۱ - توجه به کرامت و شرافت ذاتی و اختیاری مراجعه‌کننده	۳۹
۲ - آزادی و اختیار	۳۹
۳ - راهنمایی بر اساس واقعیت و حق	۴۲
۴ - توجه به ویژگی‌های مراجعه‌کننده	۴۳
۵ - تعاون و همکاری مشاور و مراجعه‌کننده	۴۶
فصل پنجم: استنباط روش‌های مشاوره از متون اسلامی	۴۹
راههای کشف روشها	۵۱

- ۱ - واژه‌های خاص ۵۱
- ۲ - توصیه‌های عام ۶۵
- ۳ - مناظرات ۷۲
- روش‌های مستفاد از سیره و رفتار معصومین ۷۵
- ۳ - روش‌های سازگار با اصول و اهداف مشاوره اسلامی ۸۲
- بخش دوم: ضرورت، حجیت و محدودیت شورا ۸۹
- فصل اول: ضرورت مشورت و اهمیت آن ۹۰
- الف. ضرورت مشورت در قرآن ۹۱
- ب - ضرورت مشورت در احادیث ۱۰۶
- ج - ضرورت مشورت در سیره پیامبر ﷺ و امامان علیهم السلام ۱۱۰
- د - ضرورت شورا به عنوان یک اصل عقلانی ۱۱۳
- فصل دوم: حجیت قول مشاورین و ملاک و معیار آن در حجیت ۱۱۷
- الف. اعتبار و حجیت شورا طریقی یا موضوعی ۱۲۱
- ب. ملاک حجیت و اعتبار شورا در احادیث ۱۲۲
- ج. منشأ اختلاف نظر میان شیعه و سنی در اجماع ۱۲۴
- د. رابطه بین شورا با اجماع و شهرت ۱۲۶
- فصل سوم: محدوده شورا و کاربرد آن ۱۳۰
- تحقیق در مسئله ۱۳۱
- ۱ - محدوده شورا در قرآن ۱۳۵
- ۲ - محدوده شورا در سنت رسول خدا ﷺ ۱۳۹
- الف - محدوده شورا از منظر شیعه ۱۳۹

- ۱۴۳ ب - محدوده شورا در سنت رسول خدا از منظر اهل سنت.
- ۱۴۵ ۳ - محدوده شورا در سیره معصومین علیهم السلام.
- ۱۴۵ الف - امور شخصی و خانوادگی.
- ۱۴۶ ب - امور اجتماعی.
- ۱۴۸ ج - امور سیاسی.
- ۱۴۹ د - امور نظامی.
- ۱۵۱ ۴ - هدف‌های مشاوره در مورد نبی اکرم و امامان.
- ۱۵۵ بخش سوم: نقش شورا در تعیین ولی امر مسلمین.
- ۱۵۶ فصل اول: دلیل‌های مشروعیت امامت و رهبری به وسیله شورا.
- ۱۵۹ الف. آیات.
- ۱۶۰ آیه اول.
- ۱۶۰ نقد و بررسی.
- ۱۶۲ آیه دوم.
- ۱۶۲ تقریب استدلال.
- ۱۶۲ نقد و بررسی.
- ۱۶۷ آیه سوم.
- ۱۶۷ تحقیق در مسئله.
- ۱۷۲ ب. احادیث.
- ۱۷۳ نقد و بررسی.
- ۱۷۶ ج - عمل اصحاب.
- ۱۷۸ نقد و بررسی.

فصل دوم: دلیل‌های مشروعیت الهی ولایت پیامبر و امامان <small>علیهم‌السلام</small>	۱۸۳
در عصر حضور و غیبت	۱۸۳
تحقیق در مسئله	۱۸۳
سؤال: خداوند به چه کسانی ولایت داده است؟.....	۱۹۲
۱. ولایت پیامبر اکرم <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small>	۱۹۳
ولایت پیامبر.....	۱۹۴
دینی بودن ولایت پیامبر.....	۱۹۷
۲. مرجعیت و ولایت پس از پیامبر <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small>	۱۹۹
دیدگاه اول:.....	۲۰۰
الف. دیدگاه اهل سنت درباره مرجعیت دینی.....	۲۰۰
ب. رهبری اجتماعی در دیدگاه اهل سنت.....	۲۰۵
ج. جایگاه خلیفه در نگاه اهل سنت.....	۲۰۷
د. اهل سنت و مسئله نصب امام یا خلیفه.....	۲۰۸
واقعیّت خلافت.....	۲۱۰
دیدگاه دوم.....	۲۱۲
الف. مرجعیت دینی امامان <small>علیهم‌السلام</small> از دیدگاه شیعه.....	۲۱۲
ب. رهبری و ولایت امامان <small>علیهم‌السلام</small>	۲۱۹
۳. مرجعیت و ولایت عالمان دین.....	۲۳۰
الف - مرجعیت عالمان دینی در عصر غیبت.....	۲۳۰
سنت اجتهاد.....	۲۳۴
فتوای گروهی (شورایی).....	۲۳۷
دلایل اجمالی بر اثبات فتوای شورایی.....	۲۳۸

۲۴۱ نقد و بررسی طرح شورا
۲۴۵ ب - ولایت عالمان از منظر تاریخ
۲۴۹ قضاوت شورایی
۲۵۵ ج - ولایت عالمان دینی از منظر عقل و شرع
۲۶۵ فصل سوم: منشأ حکومت و مبدأ مشروعیت
۲۷۶ ۱. حق مشاوره
۲۷۷ ۲. بیعت جهت تثبیت عنصر مقبولیت
۲۷۹ ۳. حق تعیین و انتخاب
۲۸۱ فصل چهارم: آیا رأی شورا برای حاکم اسلامی الزام‌آور است؟
۲۸۱ نظریه اول
۲۸۳ نقد و بررسی
۲۸۶ نظریه دوم
۲۸۷ نقد و بررسی
۲۸۹ نظریه سوم
۲۹۲ تحقیق در مسئله
۳۰۰ فصل پنجم: اعتبار رأی اکثریت در مکانیزم
۳۰۰ تصمیم‌گیری‌های کلان حکومتی
۳۰۱ دلایل نظریه اول: (مقید بودن لزوم مشورت به عدم علم حاکم)
۳۰۳ پاسخ دلایل نظریه اول
۳۰۳ پاسخ دلیل اول
۳۰۵ پاسخ دلیل دوم
۳۰۶ دلایل نظریه دوم (لزوم مشورت و عدم لزوم تبعیت از اکثریت)

- ۳۱۰ پاسخ دلایل نظریهٔ دوم.
- ۳۱۶ دلایل نظریهٔ سوم (لزوم پیروی از اکثریت).
- ۳۱۶ دلیل اول: حکم عقل.
- ۳۱۷ دلیل دوم: سیرهٔ عقلا.
- ۳۱۸ دلیل سوم: دلیل نقلی.
- ۳۱۹ نتیجهٔ تحقیق.
- ۳۲۲ خاتمه: شبهات و پاسخ آن.
- ۳۲۲ شبهه اول: شبهه شیخ طوسی.
- ۳۲۲ پاسخ اشکال:
- ۳۲۶ شبهه دوم: شبهه مجمدجواد ارسطا.
- ۳۲۷ نقد و بررسی.
- ۳۲۹ شبهه سوم: تمیین شورا در حاکم.
- ۳۲۲ شبهه چهارم: شورا در قانون‌گذاری.
- ۳۳۵ شبهه پنجم: مشورت با همه اعضای جامعه یا افراد خاص.
- ۳۳۶ شبهه ششم: مشورت در همه امور اجتماعی یا در پاره‌ای از آن.
- ۳۲۹ شبهه هفتم: مشورت با زنان.
- ۳۴۱ شبهه هشتم: آیا شورا در نظام سیاسی اسلام جایگاهی دارد؟
- ۳۴۶ منابع و مأخذ.

مقدمه

انسان موجودی است اجتماعی و سعادت دنیوی و اخروی را در رهگذر زندگی اجتماعی جست و جو می‌کند. مشکلات، نیازها، اهداف و آرمان‌های مشترک و بسیار اشتراکات دیگر که برآمده از زندگی جمعی است، انسان‌ها را به همفکری و همگامی با یکدیگر واداشته است. فکر و فعل جمعی زمانی حاصل می‌شود که انسان‌ها به تبادل آراء و تضارب افکار روی می‌آورند و اصطلاحاً به شور و مشورت با یکدیگر پردازند. عنصر شور و مشورت به معنی تبادل آراء و افکار مختلف حول یک موضوع برای دستیابی به بهترین راه، به عنوان یکی از بدیهیات عقلی و ضروری از همان آغاز زندگی اجتماعی بشر در سطوح مختلفی مورد تأیید و عملی بوده است.

در همین راستا، دین اسلام به عنوان آیینی که به سرنوشت فردی و اجتماعی و حیات دنیوی و اخروی بشر توجه کرده؛ برای امر «شورا» ارزش ویژه‌ای قائل است. دو عبارت قرآنی «و شاورهم فی الامر»، «و أمرهم شوری بینهم» به خوبی گویای این توجه است.

با گسترده‌گی و پیچیدگی جوامع، موضوع شور و مشورت نیز گسترده و پیچیده شده است. در حوزه‌ی زندگی خصوصی و فردی، ده‌ها نوع

مشاوره از قبیل مشاوره تحصیلی، حقوقی، اقتصادی، بازرگانی، خانواده و مشاوره روانی ظهور یافته است و در حوزه اداره جامعه، شور و مشورت به تدریج از شکل ساده و ابتدایی آن خارج شده و به صورت تشکل‌های سازمان یافته و نهادی مدنی با اهداف و کارکردهای جدید ظهور یافته است.

تشکیل پارلمان‌ها، شوراهای عالی، انجمن‌ها و جمعیت‌ها و برگزاری همه پرسی‌ها و انتخابات همه و همه، شکل مدرن و امروزی مشورت و تبادل افکار است.

موضوع شور و مشورت به مفهوم ساده و سنتی آن تحت لوای آموزه‌های دینی اعتبار خاصی یافته است. و از مهم مسائلی است که اسلام آن را با دقت و اهمیت خاصی مطرح کرده و در آیات قرآن و روایات اسلامی و تاریخ پیشوایان بزرگ اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد.

بدیهی است شورا در مسائلی است که حکم خاصی از سوی خداوند نازل نشده باشد، و اگر می‌گوییم شورا در امر خلافت پیامبر ﷺ بی اعتبار است، به خاطر این است که در این زمینه دستور خاصی از سوی خداوند رسیده بود، و با تعیین وصی و خلیفه پیامبر ﷺ از طریق وحی به وسیله پیامبر اسلام ﷺ جایی برای شورا باقی نمی‌ماند.

در زمینه مشاوره در اسلام، گرچه کتاب‌های متعددی تألیف شده است، اما به دلیل گستردگی و پیچیدگی مسایل و نقصان مباحث کاستی‌های زیر در آن آثار مشاهده می‌شود:

اولاً، در هیچ یک از تحقیقات منتشر شده، بحث جایگاه شورا در اسلام به صورت مستقل و مبسوط مورد توجه قرار نگرفته است.

ثانیاً، در آن دسته از آثارى هم که به صورت جسته و گریخته به بحث مذکور به طور مستقل اشاره‌ای شده است، صرفاً به دسته‌بندی نظریه‌های مختلف پرداخته شده و هرگز به ادله عقلی و نقلی مورد استناد نظریه‌های مذکور توجهی نشده است.

ثالثاً، هر چند در بیشتر آثار منتشر شده، با بیان دلایل عقلی و نقلی به اثبات مشروعیت الهی و ولایت انتصابی ولی امر مسلمین پرداخته شده است و در معدودی از آنها نیز از نظریه مشروعیت مردمی و ولایت انتخابی ولی امر مسلمین دفاع شده است اما در هیچ یک از آثار موجود به آثار و تبعات منفی و نتایج و دستاوردهای مورد اشکال در هر یک از دو نظریه اشاره‌ای نشده و به شبهات و پرسش‌های مخالفین پاسخ داده نشده است.

به همین خاطر، پژوهش حاضر در صدد است با رفع کاستی‌های مذکور، از طریق تبیین عقلانی، مستدل، منطقی و متقن به جایگاه مشورت در اسلام بپردازد که چنین بحثی، نقطه تمرکز این تحقیق است و مباحث دیگر به صورت فرعی و حاشیه‌ای مطرح خواهد شد.

مراحل مختلف این تحقیق در سه بخش زیر پیگیری خواهد شد.

بخش اول، کلیات - صفات و ویژگی‌های مشاوره - اصول مشاوره و...
بخش دوم، ضرورت و اهمیت مشورت - حجیت قول مشاورین و معیار آن در حجیت - محدوده شورا و کاربرد آن.

بخش سوم، نقش شورا در تعیین ولی امر مسلمین - دلیل‌های مشروعیت امامت و رهبری به وسیله شورا - دلیل‌های مشروعیت الهی ولایت پیامبر ﷺ و امامان علیهم‌السلام در عصر حضور و ولایت عالمان دین در

عصر غیبت.

در خاتمه مهم‌ترین شبهات و اشکالات را در زمینه موضوع پژوهش
مورد بررسی قرار خواهیم داد.